

Sanjarbek SHOYIMOV,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti katta o'qituvchisi

Professor, DSc O.Rashidov taqrizi asosida

AFG'ON URUSHIDA SOVET ARMIYASI TARKIBIDAGI O'ZBEKISTONLIK LAR NING DASTLABKI HARBIY HARAKATLARIDA ISHTIROKI

Аннотация

Maqolada Afg'onistonda 1979-1980-yillar boshida yuz bergan urush harakatlarida Sovet armiyasi tarkibida ishtirok etgan o'zbekistonliklarning qahramonliklari, harbiy jasorati hamda Turkiston Harbiy Okrug i tarkibida tashkil etilgan harbiy qismlarning urush harakatlaridagi ishtiroki tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: TurkHO, Musbat, mayor H.Xolboyev, "Qizil yulduz" ordeni, 180-polk, mayor B.Kerimbayev.

УЧАСТИЕ УЗБЕКИСТАНЦЕВ В СОСТАВЕ СОВЕТСКОЙ АРМИИ В ПЕРВЫХ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЯХ В АФГАНИСТАНСКОЙ ВОЙНЕ

Аннотация

В статье анализируются героизм и воинское мужество узбеков, участвовавших в составе Советской Армии в боевых действиях в Афганистане в 1979-1980 годах, а также участие в боевых действиях воинских частей, сформированных в составе Туркестанского военного округа.

Ключевые слова: ТуркХО, Мусбат, майор Х.Холбоев, орден Красной Звезды, 180-й полк, майор Б.Керимбаев.

PARTICIPATION OF UZBEKISTANIANS IN THE SOVIET ARMY IN THE FIRST MILITARY OPERATIONS IN THE AFGHANISTAN WAR

Annotation

The article analyzes the heroism, military courage of Uzbeks who participated in the hostilities in Afghanistan in 1979-1980, as well as the participation of military units formed as part of the Turkestan Military District in the hostilities.

Key words: TurkHO, Musbat, Major H.Kholboyev, Order of the Red Star, 180th Regiment, Major B.Kerimbaev.

Afg'onistondagi urush (1979-1989) "Sovet Ittifoqining Vyetnam urushi" deb nomlandi, bu mojar o sov et muntazam qo'shinlarini shafqatsiz, qiyin va oxir-oqibat engib bo'lmaydigan afg'on partizanlari (mujohidlar) bilan to'qnashdi. Urushning o'n yilligidagi qon to'kish 25 000 dan ortiq sovet askarlarini va yana ko'p qurbonlarni va parchalanish arafasida turgan SSSRni ruhiy tushkunlikka soldi[1].

Shuningdek, Afg'on rahbariyatining mamlakatda yuz berayotgan g'alayonlardan qattiq vahimaga tushib, 1979-yilning boshidan yilning yakuniga qadar doim Sovet hukumatidan o'z harbiylarini mamlakatga kiritishini so'rab, iltimoslar qilgan[2]. Sovet Rahbariyati esa qo'shin kiritish juda katta tavakkalchilik ekanini aytib, har safar bu taklifni rad etib, uning o'rniga harbiy texnika va qurol-yarog' bilan yordam berib turgan edi.

Shunday qilib, 1979-yil 26-aprel kuni Turkiston harbiy okrug i qo'mondonligiga SSSR qurolli kuchlari bosh shtabidan 314/220061-sonli buyruq keladi. Buyruqda 1-iyunga qadar 15-maxsus tayinlanganbrigada tarkibida o'zbek, tojik, turkman millatlariga mansub harbiy xizmatchilardan alohida otryad tuzish lozimligiyu, ushbu otryad 1-avgustgacha maxsus tayyorgarlikdan o'tib, SSSR hududidan tashqaridagi obyektning bosh rahbarini qo'riqlash uchun yuborilishi aytiladi. 4- may kuni TurkHO qo'mondoni general-polkovnik Y.P.Maksimov Chirchiqdagi 64411 sonli harbiy qism (15-brigada) komandiri podpolkovnik A.A.Ovcharovga 21/400755-sonli buyrug'ini yo'llaydi.

Shu tariqa, Chirchiqdagi 15-brigada tarkibida tuzilgan 7-maxsus otryad shakllantirila boshlaydi. Otryad komandiri etib, ming chiqig'iridan o'tgandan keyin, Sirdaryo viloyatining Sayxunobod tumanida tug'ilgan Xabibjon Tojiboyevich Xolboyev tayinlanadi. Komandirdan tashqari 10

nafar boshqaruv, 6 nafar shtab a'zolari, 2 nafar partiya-siyosiy apparati xodimi, 1 nafar xavfsizlik xizmatining tezkor vakili, xar biri 120 nafar askardan iborat 3 ta rota, 79 nafar harbiydan iborat qurol-aslaha rotasi, 19 nafar ZSU-23-4 zenit-artilleriyachilar, 6 nafar ta'mirlovchilar guruhi, 20 nafar aloqachilar, 35 nafar ta'minotchilar hamda 5 nafar tibbiyot xodimidan iborat jami 537 nafar harbiylar qo'shni mamlakatga kiritish uchun shay holga keltiriladi[3].

1979-yil 25-dekabrgacha 100 ga yaqin jangovar va ta'minot qismlari tashkil etiladi. Jumladan, harbiy qismlarining shaxsiy tarkibini to'ldirish uchun O'rta Osiyo respublikalari va Qozog'istondan 50.000 kishi jalb etiladi. Mamlakat qishloq xo'jaligi sohasidan 8000 avtomobil va boshqa texnikalar ajratiladi. Bu O'rta Osiyo mintaqasida urushdan keying davrda shakllantirilgan eng yirik tuzilma edi.

Shu tariqa Turkiston harbiy okrug i qoshida:

- 2 ta motoo'qchi diviziya (Kushkada 5-gvardiyachi MSD, Termizda 108-MSD); - 353- armiya artilleriya brigadasi (2- ZBRr);

56-gvardiyachi, desant-shturmichilar brigadasi (56 DSHBr);

103- alohida aloqa polka (103 – OPS);

28-armiyachi raketa-artilleriya polka (28-ARAP) tashkil etildi. Bundan tashqari maxsus harbiy qismlarining qo'shilma va bo'linmalari ham hozirlanadi.

II.O'rta Osiyo harbiy okrug i qoshida:

860- alohida, "Qizil Yulduz" ordenli Pskov motoo'qchi polka (860 OMSP);

186- alohida moto'qchi polk (186-OMSP. Keyinchalik 108-MSDga qo'shilgan.

Yuqorida sanab o'tilgan harbiy qo'shilmalardan tashqari, zaxira kuch sifatida Turkiston harbiy okrug i qoshida 58-motoo'qchi diviziya(MSD), O'rta Osiyo harbiy okrug i

hududida esa 68 hamda 201-motoo'qchi diviziyalar (MSD), 103-gvardiyachi havo-desant diviziyasi (BDD) va 345-alohida gvardiyachi parashyut-desant polki (OPDP) ni shaxsiy tarkiblari jangovar holga keltiriladi.

Sovet-afg'on chegarasini kesib o'tish Moskva vaqti bilan 1979-yil 27-dekabr soat 15.00 ga belgilanadi. 40-armiya Afg'oniston hududiga kirgunga qadar 10 dekabrda 15-maxsus tayinlangan brigadaning "7-musulmon batalyoni" (7-MB) qatori davlat razvedka boshqarmasi maxsus otryadining (GRU) xodimlari va 345-gvardiyachi, desantlar polkining (GDP) 9-rotasi kiritilgan edi.

1979-yilning 27-dekabr sanasi ushbu urush tarixida juda katta boshlang'ich nuqta va tarixiy voqea sifatida qolgan. Bunga asosiy sabab sifatida esa ADR rahbari H.Amin edi. Bu so'nggi davr fashisti va afg'on xalqini bo'g'uvchi, AQSH va jahon imperializmining agenti H.Amin aprel inqilobi g'oyalari, Afg'onistondagi demokratik harakatni, Afg'onistondagi demokratik harakatni obro'sizlantirish yo'nalishini izchillik bilan davom ettirgani haqida inkor etib bo'lmay dalillar mavjud. va sovet-afg'on do'stligi. H.Amin va uning guruhi partiya ishiga fidoyi afg'on mehnatkashlarini, o'z mamlakatining chinakam vatanparvarlarini jismonan qirib tashladilar. N.Taraqqiydan so'ng, X. Aminning rahbarlik umri uzoq davom etmadi: 1979 yil 17 sentabrdan 27 dekabr gacha - 101 kun. Kuchli odam, lekin diktatorlik va shafqatsiz despotik odatlarga ega. Sovet elchisi Aleksandr Puzanov bilan kelisha olmadi. Kobulga keldi va uni qaytarib olishni muvaffaqiyatli talab qildi. Ba'zi kuzatuvchilar qo'ng'iroq qilishdi. Mustaqilligi va millatchiligi tufayli uni tadqiqotchilar afg'on "Tito" deb atashgan[4].

U o'z hokimiyatini qarindoshlari bilan o'rab oldi, ularni barcha lavozimlarga tayinladi. Masalan, Uning amakisi Abdulloh Amin shimoliy viloyatlarning hukmdori edi. Jiyani Asadulla Amin - Tashqi ishlar vazirining 2-siyosiy o'rinbosari, Kobul PDPA shahar qo'mitasi kotibi, KAM raisi (Sovet KGB o'xshashi)[5]. Bundan ham yomoni H.Amin esa Sovet maxsus xizmatlari tomonidan AQSH Markaziy Razvedka Boshqarmasi (MRB)ning agenti deb taxmin qilinib kelinadi edi va shu boisdan Sovet rahbariyati H.Amindan qutulish chorasini izlay boshladi. Sovetlar puxta o'ylangan siyosiy reja tuzishdi.

Rejaga ko'ra, 27-dekabr kuni kechgi soat 18:00 da xufiyona ravishda davlat to'ntarishi o'tkazilishi lozim edi. Bu to'ntarishni amalga oshirish vazifasi Musulmon bataloni" Bosh razvedka boshqarmasining 154-alohida maxsus kuchlar otryadiga yuklatildi. Ushbu batalyon tarkibi asosan o'rta osiyolik musulmon yigitlardan iborat bo'lib, ularning soni 500 kishidan ortiqni tashkil etadi. Batalyon tarkibida o'zbeklar ko'pchilikni tashkil etgan. Batalyonga rahbar etib, sirdaryolik mayor X.T.Xolboyev tayinlandi. Uning batalyoni safida o'zbek ofitserlari: mayor D.Jalilov, Kapitan Ismat Qudratov, kapitan A.Sattorov, Kapitan E.Ibragimov, Kapitan A.Ashurov katta leytenant Rashid Abdullayev va oddiy askar M.Gadoyev va boshqalar bor edi. Ushbu hujumda 3-rota komandiri leytenant H.Abdullayev ham ishtirok etdi. "Musulmon batalyoni" ga berilgan vazifa shundan iborat ediki, tez fursat Ichida hukumat rahbari qarorgohi bo'lgan "Tojbek" saroyini qamal qilish va H.Amin o'ldirish yuklatildi. Ushbu topshiriqni bajarishdan oldin vazifani maxfiy tarzda amalga oshirish afg'on tomon bilib qolmasligi maqsadida sovet harbiy kiyimi o'rniaga Musbatdagilar mahalliy afg'on libosida bo'lib olishgan. Bu davrda Tojbek yoyoaroyini H.Aminni shaxsiy tansoqchilari bilan birga ikki mingga yaqin qo'riqchi qo'riqlar edi. Buning Ichida afg'on Sarando'yi va XAD ham bor edi. H.Xolboyevning buyrug'I bilan saroyini shturm qilish boshlandi. Qamal davrida saroyini BMP hamda BTR, tanklar bilan hujumga o'tilib, hukmdor saroyi tinimsiz o'qqa tutildi. H.Amin va uning o'g'illari qamal vaqtida vafot etishdi. Hatto, Musulmon batalyoni kapitani I.Qudratov bilan bo'lgan suhbat

chog'ida, ushbu harbiy harakat vaqtida sovet harbiylari afg'on libosida bo'lgan o'z qurol-doshlariga adashib o'q uzganliklari va bir zumdan so'ng o'q otishni to'xtatish haqida buyruq olingani haqida xotirlaydi. Qamal deyarli 30 daqiqa davom etdi, deydi, mayor H.Xolboyev. Ushbu qamal natijasida aminchi-afg'onlardan ko'plari halok bo'ldi qolganlari asir olindi. Sovetlar tomonidan "Musbatchilar" dan ikki kishi halok bo'lgan va 35 esa kishi jarohat olgan. Ushbu hujumdan so'ng "Musulmon batalyoni" tarkibida umumiy vafot etganlar soni - 8 nafar, og'ir jarohat olib, tibbiy punktda davolanib chiqqanlar - 37 nafar, yengil jarohat olib, davolanib qaytganlar esa - 24 nafarni tashkil etadi. Vafot etgan 8 nafar harbiydan 5 nafari o'zbek o'g'lonlari bo'lgan. Harbiy harakat vaqtida o'zbeklardan kichik serjant M.Sherbekov, oddiy askar, mexanik haydovchi S.Xusanov, oddiy askar, radio-alloqachi Sh.Sulaymonov, oddiy askar, oshpaz A.Mamadjonovlar o'z xizmat burchlarini ado etib, mardlarcha halok bo'lishgan. Biroz vaqtdan o'tib, ushbu harbiy harakatda qatnashgan harbiy guruh a'zolari hamda "Musulmon batalyoni" a'zolariga harbiy xizmatlari uchun unvonlariga teng ravishda "Lenin ordeni", "Qizil Bayroq", "Qizil Yulduz" hamda "SSSR Qurolli Kuchlarida Vatan oldidagi xizmatlari uchun" ordenlari bilan mukofotlanishdi. Ushbu harbiy harakatni amalga oshirishda "Musbat"ning o'z alohida bo'lsa-da, qamal qilishda SSSR Bosh razvedka boshqarmasining "Grom", "Zenit" va "Alfa" guruhlari a'zolari ham ishtirok etishgan. Ushbu harbiy operatsiya tarixga "Shturm - 333" nomi bilan kirgan[6].

Afg'onistonda o'z xizmat burchini bajargan Xavfsizlik xizmatining iste'fodagi polkovnigi Xudoyberdi Sohobov hamda Kobul Rezidenturasining sobiq xizmatchi Sunnatilla Mirzaliyevlarning bergan ma'lumoticha, Yuz kishilik «musbat»dan «Shturm»ning ilk kuni 10 harbiy xizmatchi vafot etgan, 34 kishi yaralangan. DXQ xodimlaridan esa o'n nafari halok bo'lgan.

O'sha kuni 1700 dan oshiq afg'on zobiti va askari asirga olingan.

SSSR Oliy Soveti prezidiumining «yopiq» qarori bilan 1980 yilning aprel oyida 400ga yaqin DXQ xodimi orden va medallar bilan taqdirlanadi. Musulmon batalyonining yetti nafar zobiti - X.Xolboyev, A.Sattorov, V Sharipov, R.Tursunqulov, M.Bayxambayev, A.Jamalov va Saxatovlar «Lenin» ordeni bilan taqdirlangan[7].

Ma'lumot sifatida keltirish mumkinki, Musulmon batalyonlari jangovar harbiy harakatlar chog'i o'z kuchini namoyon qila olib, operatsiyani sovetlar foydasiga hal etilishida hissassi katta bo'lgan. Bular orasida 3 ta "Musulmon batalyonlari" bo'lgan:

TurkHO (Chirchiq desant brigadasi bazasida) 154-maxsus topshiriqlarni bajaruvchi alohida otryad (komandir-mayor X.Xolboyev);

O'rta Osiyo harbiy okrugi (Qapchig'ay desant brigada bazasida) 177-otryad (komandir-mayor B.Kerimbayev).

Kavkaz orti harbiy okrugi (Lagodexi, 12-alohida brigada) 173-otryad.

Afg'on urushida 40-armiyaning 180-polkining 7-rotasi mardonavor xizmat qilishdi. 7-rotaning o'zbekistonlik askarlari Shuhrat Nishonov, Xayriddin Eshquvvatov, Shavkat Norqobilov, Shahobiddin Rajabov, Eshboy Kuralov, Hamid Jo'nayev, Ashraf Omonov, Toshtemir Bozorov, Isomiddin Avazov, Boybo'ta Mo'minov, G'ofir Nazarov, Shokir Komilov, Panji Norboboyev, Hoshim Turdiyev, Xolmurod Meyliyev, Mahmud Beknazarov, Eshdavlat Tog'ayev, Jo'ra Obro'yev, Quvondiq Rahimov kabi 120 nafar rota askarlari jangovar harbiy xizmat qilishdi.

Ularning Ichida nurobodlik O'roz Sulaymonovning xotiralari e'tiborga molikdir. 1981-1983-yillarda Afg'onistonda oddiy askar lavozimida xizmat qilgan O'.Sulaymonov o'ziga yuklatilgan vazifani sidqidildan

bajarib, janglardan birida yuz qismidan jarohat olib, harbiy kasalxonaga yotqiziladi. Urushda "oddiy askarga qiyin" deb xotirlaydi jangchi.

Umuman olganda, Sovet Ittifoqining Afg'onistonga harbiy aralashuvi geosiyosiy jihatdan muvaffaqiyatsiz qaror bo'lib, nafaqat Sovet ittifoqi ichidagi, balki butun dunyodagi kuch muvozanatiga katta ta'sir ko'rsatdi.

Afg'on urushida ishtirok etgan o'zbekistonlik harbiylar katta yo'qotishlarga duch kelgan. Urush davomida

ularning bir qismi halok bo'lgan, bedarak yo'qolgan yoki nogiron bo'lib qaytgan. Urush natijasida ko'plab askarlar og'ir jarohatlar olib, ruhiy travmalar bilan qaytgan. Bu esa ularning jamiyatga moslashish jarayonini murakkablashtirgan. Afg'on urushida sovet armiyasi tarkibida xizmat qilgan o'zbekistonliklarning ishtiroki tarixiy jihatdan muhim voqealardan biri bo'lib, bu urush O'zbekiston va umuman, sobiq Sovet Ittifoqi davlatlari uchun qimmatli saboqlar qoldirdi.

ADABIYOTLAR

1. Lester W. Grau, Michael A. Gress (Translators) The Soviet-Afghan War: How a Superpower Fought and Lost Paperback. Univ Pr of Kansas, 1st edition. February 5, 2002. - 392 p.
2. NSA. Запись беседы) А.Н.Косыгина, А.А. Громыко, Д.Ф.Устинова, Б.Н. Пономарева С Н.М.Тараки 20 марта 1979 года. Общий отдел, 1-й сектор) № 1499. https://nsarchive2.gwu.edu/rus/text_files/Afganistan/March%202020,%201979-2.pdf
3. Xudoyberdi Navro'z. Afg'on urushi: azob va iztirob. – Toshkent: Muharrir nashriyoti, 2021. – B.7.
4. Ludwig W.Adamec. Historical Dictionary of Afghanistan. Second Edition. Asian/Oceanian Historical Dictionaries, №.5 The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Md.,- London. 1997. P.37.
5. В Пластун. Изнанка Афганской войны гг Дневники вые записи и комментарии участника— М.: ИВ РАН, 2016. С.153.
6. Абдуллаев, Рашид. Время выбрало нас: (история 154-го ооСпН ГРУ ГШ ВС СССР /«мусульманского батальона»/ И хронология операции «штурм-333» В документах и воспоминаниях очевидцев) / Р. Абдуллаев, Х. Абдуллаев Ташкент: «Истиқлол нури», 2015. С.215-272.
7. Ошкор бўлган тарих сири: мантиқсиз Афғон уруши ва унда қатнашган ўзбек разведкачилари / https://uza.uz/uz/posts/oshkor-bolgan-tarix-siri-mantiqsiz-afgon-urushi-va-unda-qatnashgan-ozbek-razvedkachilari_375599